

International Conference on Linguistics, Literature And Translation

International Conference on Linguistics, Literature And Translation - double-blind peer-reviewed, monthly, open-access proceeding published to get excellence on Research and Development. It publishes high-quality articles across the breadth of linguistics, literature and translation research. With its uniquely broad coverage, all articles are free to access across the globe, allowing authors to share their research and maximise its impact. The boletin on Linguistics, Literature And Translation is led by expert international editorial board members who take an objective approach to peer review, ensuring each research paper is reviewed and evaluated on its own scholarly merits and research integrity. Joining your work in the International Conference of Linguistics, Literature, and Translation means you will receive prompt and reliable publishing and a global platform for your research to reach its full potential.

BOSHLANG'ICH SINF AQLI ZAIF O 'QUVCHILARNING IJTIMOIY-MAISHIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA MULOQOT KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Anvarova Dilfuza Akramjanovna

Nizomiy nomidagi O'zMPU

Oligofrenopedagogika kafedarsi o'qituvchisi

Annotasiya

Jamiyatda kishilarni ijtimoiy moslashuvi ijtimoiy munosabatlari sharoitida amalga oshib, sub'yektni moslashganlik darajasi bir tomondan ijtimoiy muhit xususiyatlari, ikkinchi tomondan insonning shaxsiy sifatlar bilan ifodalanadi. Ijtimoiy omillar moslashuv jarayoni samaradorligini belgilab, guruhning bir turdaligi, uning a'zolarining ijtimoiy holati, qo'yilgan talablarni bir xilligi, qa'tiyiligi, guruh a'zolari xarakter faoliyati bilan ifodalanadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy omillar, jamiyat, moslashuvchanlik, Ijtimoiy ahloq.

Shaxsiy yoki sub'yektiv omillar – insonni o'z-o'zini baholash, guruh yoki ijtimoiy jamoada o'zini tutish, yoshi, jinsi, tipologik xususiyatlari bilan ifodalanadi. Sub'yektiv shaxsiy omillar insonni ijtimoiy moslashuv jarayonida o'zgarishini belgilaydi. Inson va tashqi muhitning o'zaro aloqasida yo sub'yekt yo ijtimoiy muhit o'zgaradi. Moslashuvning ijtimoiy va shaxsiy omillarining o'zaro munosabati va jamoaning o'zaro aloqasi uchun sarf etilgan kuch - qudrat bahosi bilan ifodalanadi. Bu jarayonda jamoa o'z a'zolarini tarbiyalash, o'qitish, nazorat qilish, jazolash, yo'naltirish uchun kuchini sarf etsa, shaxs o'z faolligini ijtimoiy anglash, ijtimoiy jihatdan qayta o'zgarishiga yo'naltiradi. [1][2]

Shaxs faolligining predmeti ijtimoiy ahloq normalarini, qadr-qimmatini shakllantirish, ilmiy-texnik, ma'naviy yutuqlarga erishish, yangi ijtimoiy guruhlariga kirishi, yangi ijtimoiy statusga ega bo'lish bilan birga ifodalanadi. Moslashuv va ijtimoiylashuv jarayonlari hamda shaxsni moslashganlik va ijtimoiylashuv darajasi shaxs ongida ijtimoiy ta'sir asosida shakllanadi. Shakllantiruvchi muhit sub'yektni ijtimoiylashuv ko'rsatkichlarini o'zida ifodalab, shaxsning ijtimoiy faolligi darajasini oshirib, yoki pasaytirib, uni moslashganligi – avtonomlashganligi doirasini belgilaydi.[3]

Ma'lumki, ijtimoiylashuv jarayonining asosi insonning moslashuvidan iborat bo'lib, uning ta'sirida shaxs jamiyatning teng a'zosiga aylanadi. Insonning ijtimoiy moslashuvi, ijtimoiy rivojlanish jarayonida uning jamiyat bilan munosabatlari jonli o'zgaradi, jamiyat talablariga javob berish darajasi ortib boradi, G.M.Mastyukova va O.M.Usanova o'z ilmiy tadqiqotlarida "Ijtimoiylashuv shaxsni ijtimoiy tipiklashtirishni amalga oshiradi, inson egallagan ijtimoiy tajribasi, ahloq normalari, qadr-qimmati asosida jamiyatda moslashadi va integratsiya asosida jamiyat a'zolariga qo'shiladi. Shaxs o'z tabiatiga ko'ra, mustaqillikka erishishga, shaxsiy fikrini shakllantirishga intiladi. Bu ikki yo'nalish – ijtimoiy tipiklashtirish va shaxsning avtonomlashtirish o'z beqarorligiga egadir" deb etirof etadi. Ye.V.Julina ilmiy ishida ijtimoiy moslashuvni ikkita shaklini insonning muhitga faol moslashuvi yoki insonning jamiyatga passiv moslashuvi, uning talablarga passiv moslashuvini tasniflaydi. Ijtimoiylashuv va ijtimoiy moslashuv o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, shaxs va jamoaning o'zaro munosabati birligini o'zida aks ettiradi. Ijtimoiylashuv odatda umumiy rivojlanish bilan, moslashuv yangi sharoit, muloqot va faoliyat jarayonida shaxsning moslashuvi belgilanadi. Ijtimoiylashuv jarayonida shaxsni rivojlantirish, shakllantirish, amalga oshadi, shaxsning ijtimoiylashuvi nogiron shaxsni jamiyatda moslashuvchi sharti bilan belgilanadi. Ijtimoiy moslashuv ijtimoiylashuv mexanizmlarining asosi bo'ladi, nogiron shaxsni yangi ijtimoiy muhitga moslashuvdir.[4]

Ijtimoiy moslashuvning ijtimoiy-psixologik mazmuni jamoa yo'nalishining maqsadini, tajribasi, shaxsni guruh madaniyati, urf-odatlarini, ahloq normalarini egallashi mos kelishi bilan ifodalanishini ko'zda tutadi. E.Eriksonning yondashuvi moslashuvning ikki turini ko'rsatadi: allaplastik va autoplastik adaptatsiya. Allaplastik adaptatsiya rivojlanish, shaxsiy o'sishga intilish yangi faollikka intilish, inson va shaxsni rivojlantirish uchun asos yaratadi. Autoplastik adaptatsiya shaxsga muhitga moslashish imkonini beruvchi o'zgarishlarni ta'minlaydi.[5]

Z.Freydning zamonaviy izdoshlari moslashuv jarayonining ikki darajasini farqlaydi; adaptatsiya va dezadaptatsiya. Moslashuv shaxs va muhit o'zaro munosabati amalga oshganda yuzaga keladi. Shaxs va muhit o'rtasidagi munosabat yuzaga kelmasa dezadaptatsiya amalga oshadi. Shaxs muhit bilan ma'lumot asosidagi munosabatlar o'zida mavjud bo'lgan kognitiv dissonozga duch keladi va bu jarayon shaxsda dissonansni kamaytirishi yoki olib tashlash imkoniyatini qidirishga yo'nalish yuzaga keladi. Qabul qilingan ma'lumotni rad etish – muhit tasvirini o'zgartirish, shaxs tasavvurlari va olingan ma'lumot mutanosibligi o'rnatish orqali amalga oshadi. Chet el psixologiyasida moslashuvning neobxeviristik yo'nalishi keng tarqalgan. Bu yo'nalish mualliflari ijtimoiy moslashuvni quyidagicha e'tirof etadilar, ijtimoiy moslashuv – individ va muhit ehtiyojlarini to'liq qondirilishi bo'lib, individ va tabiat yoki ijtimoiy muhit o'rtasidagi garmoniya orqali o'zaro munosabat shakllanadi. Shunday qilib, bixeviristlar ijtimoiy moslashuvni munosabat, ijtimoiy xulq-atvor va madaniyatidagi o'zgarish deb fikrlaydilar. Bu o'zgarishlarning maqsadi – guruh yoki individlarni hayot faoliyatini yaxshilash holati hisoblanadi. Ye.V.Shipitsina fikricha, moslashuv tashqi ta'surotlarga ikki xil javob bilan ifodalanadi. Ijtimoiy ta'surotlarga samarali javob berish xar bir shaxs o'z jinsi, yoshiga muvofiq amalga oshadi. Masalan, o'quv faoliyati, do'stona munosabat o'rnatish, oila qurish. Bunday moslashuvning Ye.V.Shipitsina, jamiyatning inson hulgiga qo'yiluvchi talablarga javob berilishi deb e'tirof etadi. Ya'ni, havfli sharoitdagi moslashuvda inson o'z maqsadi, ijtimoiy qadr-qimmatiga ko'ra faoliyat ko'rsatadi. Moslashuv hulqi jamiyat kelajagini aniqlash asosidagi fikrlar, mulohazalar bilan xarakterlanadi. Ye.V.Shipitsina fikricha, har bir shaxsni qiyinchiliklarni yengish usullari bo'ladi va mazkur usullarni moslashuv sifatida tushunish mumkin. Shunday qilib, moslashuv tipik muammolarni hal etuvchi usullar tizimi sifatida namoyon bo'ladi.[6][7]

V.A.Kalyagin va T.S.Ovchinnikova ijtimoiy moslashuvda shaxs faolligini alohida ta'kidlaydi. Ijtimoiy-psixologik moslashuvni shaxs va ijtimoiy muhit o'zaro munosabati, moslashuvi ijtimoiy shaxs ehtiyojini va intilishlariga mos kelsa, uni rivojlanishiga xizmat qilsagina amalga oshadi, deb ko'rsatib o'tadi. Moslashuv jarayonini ta'riflaganda "maqsadga muvofiq", "individuallikni rivojlantirish", "o'z-o'zini ishtirok etish", "engish" tushunchalari ishtirok etadi. Shaxsning ehtiyoji va motivlariga bog'liq holda moslashuv jarayonining quyidagi tiplari tasniflanadi: ijtimoiy muhitga faol ta'sir bilan ifodalanuvchi tip; ijtimoiy muhitga passiv ta'sir bilan ifodalanuvchi tip.

References

1. President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev, “Address of the President of the Republic of Uzbekistan to the Oliy Majlis,” *Xalq So‘zi*, no. 258, Dec. 23, 2017.
2. Sh. M. Mirziyoyev, *We Will Build Our Great Future Together with Our Brave and Noble People*. Tashkent, Uzbekistan: Uzbekistan, 2017, 488 p.
3. L. R. Muminova and D. A. Nurkeldieva, *Scientific and Methodological Foundations of Speech Therapy and Developmental Work with Young Children with Complex Disabilities*. Tashkent, Uzbekistan, 2011.
4. Sh. A. Abdullaeva, *Formation of Sensory Experience and Methods of Its Organization in Young Children*. Moscow, Russia, 1995.
5. A. J. Ayres, *The Child and Sensory Integration: Understanding Hidden Developmental Problems*. Moscow, Russia: Terevinf, 2009.
6. L. S. Vygotsky, *The Fundamentals of Defectology*. Moscow, Russia: Pedagogika, 1983.
7. J. M. Kientz and G. R. Dunn, “A comparison of the behavior of children with autism and typically developing children in sensory integration environments,” *American Journal of Occupational Therapy*, vol. 52, no. 4, pp. 299–305, 1997.